

Proloog

22 november 2012. Het is geen makkelijke beslissing. Dat is het nimmer als je je intiemste geheimen en gevoelens gaat blootleggen voor een groot publiek. Ook niet als die gebeurtenissen al tien jaar tot de geschiedenis behoren. Ondertussen ben ik een rustiger nadenkende persoon geworden. Voor sommigen een pessimist, voor anderen een visionair. Langzamerhand begin ik te begrijpen dat de eenentwintigste eeuw geen rijkdom zal brengen, maar catastrofes, oorlogen en armoede. De overbevolking, de verwarming van de planeet, de uitputting van onze energiebronnen zullen over een aantal decennia onvermijdelijk het wereldbeeld drastisch veranderen. Welvaart zal alleen nog weggelegd zijn voor een minderheid die zijn privileges met alle middelen zal verdedigen. De *Nieuwe Wereldorde* is geen waanidee meer.

Mijn tijd zit er bijna op, maar voordat ik voor altijd mijn ogen sluit, wil ik nog zoveel mogelijk van het leven genieten. Echter om dat te kunnen, moet ik eerst vaarwel zeggen aan mijn verleden en de laatste pagina omdraaien van een verhaal dat tien jaar van mijn leven heeft overheerst. Tevens is het een pijnlijke biecht aan vrouw en kinderen die nimmer hebben begrepen wat er indertijd met mij is gebeurd. Een gevoelig thema dat al die jaren als een onweerswolk boven mijn familie is blijven hangen.

Weer eens zit ik in gedachten verzonken aan mijn computer, gekweld door de vraag of ik al dan niet het verhaal zal vertellen. Ontstemd pak ik het lijvige dossier uit de kast en leg het naast mij op het bureaublad. Eigenlijk staan alle gebeurtenissen die hebben geleid tot het aanleggen ervan, onuitwisbaar in mijn geest gegrift. Behoedzaam schuif ik het toetsenbord van me weg en trek ik die lijvige ordner naar mij toe. Zoals steeds als ik dit document vastpak, laait een immense woede in me op. Er steken documenten, brieven en getuigenissen in, honderden pagina's informatie als bewijs van een enorme onrechtvaardigheid. Spreken over een complot is geen overdrijving.

'De wereld moet de waarheid kennen,' zeg ik bij mezelf en toch aarzel ik met het schrijven van de eerste zin.

Zal ik beginnen op het moment dat mijn wereld instortte?

Ik leun achterover tegen de verende leuning van mijn computerstoel. Het computerscherm vervaagt en ik hoor het kloppen van mijn hart in mijn hals. Het duurt wel even voordat de film op gang komt en de onvergetelijke, pijnlijke scènes voor mijn geest voorbij flitsen. Het is nu of nooit, maak ik mezelf wijs en ik ga weer eens op zoek naar de openingszin van mijn testament. Heel snel verdwaal ik in sombere herinneringen die me nog steeds slapeloze nachten bezorgen. Altijd weer dezelfde

vraag: “Hoe is het mogelijk dat ik door humaan te zijn in een dergelijke situatie terecht kon komen?”

Het begon aan het einde van mijn loopbaan toen ik, om eens iets anders te doen dan computerprogramma's schrijven, op uitzending vertrok naar de Balkan. Ik deed het ook omdat ik het beu was steeds opnieuw te moeten horen dat een voorbeeldig officier minstens één keer in zijn loopbaan op uitzending moest.

Na een gejaagd leven te hebben geleid, volgens het *ieder-voor-zich-principe* in een genadeloze consumptiemaatschappij waarin ik zozeer met mezelf bezig was dat ik de laatste oorlogen over het hoofd had gezien, ontwaakte ik uit een lange winterslaap en ontdekte ik wat er werkelijk om me heen gebeurde. De Golf- en de Balkanoorlog hadden me nimmer geïnteresseerd en zoals zo velen leefde ik voor mijn persoonlijke voldoening, opgesloten in een virtuele cocon beheerst door bits en bytes. Totdat ik op uitzending werd gestuurd naar Bosnië en in Banja Luka met talrijke mensenrechtenorganisaties in contact kwam. Ik ontdekte van nabij tot welke gruweldaden de mens in staat is en de realiteit over de hulporganisaties opende mijn kleinburgerlijke ogen toen alles wat ik ooit op de beeldbuis zag, opeens gezichtsbedrog leek te zijn.

Na bijna een jaar tot een Britse divisie te hebben behoord, keerde ik naar mijn land terug om er te genieten van zestig dagen verlof. Maar die welverdiende rust ontsnapte me toen er een nieuwe oorlog uitbrak en mijn vaderland op mijn ervaring rekende om aan de hele wereld te tonen hoe “wij” met de Kosovaarse slachtoffers meeleefden.

De Servische provincie “Kosovo” stond in brand!

Ik vulde mijn militaire tas en koffers en vloog op aanvraag van de Albanese regering naar een van de armste landen van Europa om vluchtelingenorganisaties uit hun verlegenheid te helpen. Volgens mijn operatieorder kon UNHCR blijkbaar het alsmaar groter wordende vluchtelingenprobleem niet meer aan.

Alweer zag ik, deze keer van nog dichterbij, wat burgeroorlogen aanrichten. Nimmer zal ik de getraumatiseerde gezichten van duizenden vluchtelingen vergeten die na dagen marcheren de grens waren overgestoken en die als een kudde vee op de grote markt in Kukes verzameld stonden. Tijdens die uitzending ontdekte ik wat de gewone burger in zijn huiskamer op de tv nimmer te zien kreeg.

De media produceerden aan de lopende band emotioneel aansprekende beelden. Uitstekende propaganda met als hoofddoel *donors motiveren*. Maar de verslaggevers toonden niet alles, of niet altijd alles in de juiste context, wellicht zonder te beseffen dat ze gemanipuleerd werden.

Aleen als je achter de schermen ging kijken, ontdekte je de verborgen agenda's. Opeens maakte ik kennis met hulpverleners die schandalig veel verdienden, en ik begon die humanitaire organisaties als grote multinationale bedrijven te zien.

Met verbazing moest ik vaststellen dat hun prioriteit niet altijd de vluchtelingen waren, maar hun eigen structuur. Een VN-medewerker wordt rijkelijk en op tijd betaald, maar een vluchteling krijgt niet altijd de benodigde dringende hulp. Statistieken gaven zelden een correct beeld van de werkelijke situatie en meestal werden ze gemanipuleerd om fondsen te beïnvloeden. Niet diegenen die hulp het dringends nodig hadden, maar degenen voor wie de media zich interesseerde, kregen die hulp.

Ik herinner me hoe UNHCR de terugkeer van vluchtelingen naar Kosovo tien dagen uitstelde omdat ze eerst de blauwe bussen die door DRC waren geschonken, in het wit moesten schilderen. Niet te ontkennen dat het terugbrengen van de vluchtelingen maar een bijzaak was, want het belangrijkste was dat iedereen zou zien dat ze door UNHCR werden teruggebracht! Wat maakte het de terugkerende Kosovaren uit of die bussen nou blauw of wit waren. In elk geval waren ze het dankbare onderwerp waarmee publiciteit werd gemaakt.

Ongelofelijk maar waar. Dit feit vermeldde ik in sarcastische bewoordingen in een rapport, maar reactie bleef uit. En ik stelde nog meer verbazingwekkende feiten vast die nimmer aan de gewone burger werden verteld, noch door de media getoond.

Wie kritiek uit op hulporganisaties, maakt zich niet populair en haalt zich de woede van de publieke opinie op zijn hals. ‘Hoe durft iemand deze organisaties, die zoveel goeds doen, te bekritisieren?’ zullen politici en hoge bonzen van betrokken organisaties vol verontwaardiging uitroepen.

Ik geef toe dat die rijkelijk betaalde, en in de best mogelijke hotels logerende VN-medewerkers, alsnog onmisbaar blijven. Zonder hen zou het leven van alle vluchtelingen een nog grotere hel zijn. Wat niet wegneemt dat de verhouding tussen wat ingezameld wordt en wat effectief naar de vluchteling gaat zo groot is dat zelfs de vrijgevigste mens bedenkingen moet krijgen.

Bij elke nieuwe *humanitaire opdracht* kreeg ik de goede raad om niet emotioneel betrokken te raken. “De ellende van het volk moet je zakelijk bekijken en geen gevoelens laten blijken,” galmen nu nog de woorden door mijn hoofd.

Wie met een hart op de juiste plaats kan dat nou?

Na twee uitzendingen die me in het totaal anderhalf jaar met vluchtelingen in contact hebben gebracht, weet ik dat een *goed* mens onmogelijk de ogen kan dichtknijpen voor de menselijke ellende. Maar als ik dat als militair toen had uitgesproken, zou de een of andere *op-zijn-wapen-verliefsde-ijzennreter* mij met zekerheid hebben aangeraden om het leger te verlaten.

Dat klinkt alsof een “militair” harteloos moet zijn. Wellicht is dat ook zo. “Goed” en “kwaad” worden echter door de politici bepaald. De ene partij moordt voor zijn vrijheid, en de andere om aan de macht te blijven. Raad nu zelf maar welke van de twee partijen de internationale steun zal krijgen als de *boosdoener* de oliebronnen,

diamant- en uraniummijnen controleert. Definities veranderen in functie van de interesses, zowel die van de strijdende partijen als die van de ondersteunende mogendheden. Wie vandaag je vijand is, kan morgen je vriend zijn, of andersom. Dat beslissen de politici aan de onderhandelingsstafel. Maar de slachtoffers zijn steeds de gewone burgers. Zij betalen een hoge tol voor de waanzin van hun politici.

Militaire chefs denken dat iemand die zich door zijn *emoties* laat leiden, een zwakkeling is. Gevoelens moet je net als de druppels water op je mantel van je afschudden.

Toen ik na al die leerzame ervaringen mijn mening over humanitaire opdrachten herzag, was ik allang geen groentje meer en vader van twee kinderen. Ik telde meer dan dertig jaren dienst, was officier en had al heel wat meegemaakt.

Nee, ik ben geen geval voor een psychiater, noch lijd ik aan posttraumatische stressstoornis, zoals sommigen graag willen laten geloven. Maar ongeacht wat die heren beweren om het effect van mijn woorden te temperen, kan ik me niet voorstellen dat een vader zomaar de emotionele knop kan omdraaien als hij door vluchtelingenkampen wandelt en honderden kinderen tegen het lijf loopt van wie velen hun ouders of andere familieleden hebben verloren. Of hoe kan een *goed* mens stoïcijns toezien als een groep soldaten een paar burgers neerschieten? Wat is nog de zin van *militair zijn* als iemand voor je ogen de conventies van Genève misacht, maar het je verboden is hem tegen te houden? Het mandaat verbiedt hulp te bieden en je bent verplicht om die conventies tijdelijk te misachten. Maar is iemand die toekijkt zonder hulp te bieden aan iemand in nood niet even schuldig?

Gevoelens laten zich niet bevelen of door een knop afzetten.

Zo voelde ik me toen ik begin 2001 op uitzending vertrok voor een ultieme taak bij de *Broederschap van de Argus Ridders*. De militaire loopbaan lag daarmee voorgoed achter mij, ofschoon ik virtueel dat plunje nog onder een witte tuniek droeg.

Anderhalf jaar bij de *Broederschap van de Argus Ridders* gevolgd door een onvergetelijke periode bij het *Verbond van de Politieheren*.

Mijn gedachten dwalen af.

Een melancholisch gezicht kijkt me beschuldigend aan.

Toen ik in 2001 in het vliegtuig stapte dat me naar Sarajevo moest brengen, verliet duizenden kilometers verder in Noordoostelijke richting een jonge vrouw per auto haar land om in Oostenrijk te gaan werken. We kenden elkaar niet, hadden ver uiteenlopende redenen om naar het buitenland te vertrekken, terwijl onze eindbestemming verschillend was.

Toch zouden onze wegen zich kruisen...

Patrik Depreitere

Het afscheid

Het was een mooie zonnige dag maar daar had Nina geen oog voor. Ze tuurde verdwaasd door het raam naar de horizon, zich niet eens bewust van haar omgeving. De spelende kinderen op het binnenplein wuifden enthousiast naar haar, maar ze reageerde niet meer. Haar zus probeerde hen af te leiden en wierp voortdurend smekende blikken in haar richting.

Vergeef me, Loana, ik moet deze kans grijpen. Over een paar ogenblikken zou ze deze omgeving de rug toe keren en haar geliefden voor onbepaalde tijd achterlaten.

Nina was een slanke, mooie vrouw met helderblauwe ogen. Haar ravenzwart haar reikte tot aan haar heupen en om haar rode mond speelde een melancholische glimlach. Haar figuur en lenige pas stonden in contrast met haar door hard labeur gespierd lichaam.

Maar de jaren vlogen genadeloos voorbij. Binnenkort zou haar natuurlijke schoonheid beginnen wegsmelten als boter voor de zon. Toch dacht ze op dat moment niet aan zichzelf, maar aan de toekomst van haar kinderen.

Ze wilde zo snel mogelijk vertrekken en wachtte vol ongeduld op de terugkeer van haar zwager die, onzichtbaar voor de kinderen, haar luttele bagage naar zijn wagen was gaan brengen.

‘Het is nog niet te laat,’ galmde het door haar hoofd.

Had ze werkelijk een keus?

“Blijven” betekende haar dromen opgeven, terugkeren naar de boerderij en het harde leven met een brutale echtgenoot die ze haatte als de pest. Armoede. Slavernij.

Nee, dat was nu voorbij. Voortaan zou ze haar toekomst zelf in handen nemen, ook al moest ze daarvoor haar gezin verlaten zonder precies te weten wanneer ze terug zou komen.

Hoezeer ze haar best deed om haar gevoelens te verbergen, de tranen rolden over haar wangen.

Nina, laat hen niets merken. Als de kinderen op dat moment het huis waren binnengelopen, zou ze waarschijnlijk haar voornemens hebben opgegeven.

Ze slaakte een diepe zucht en veegde met trillende hand de tranen uit haar ogen.

Sterk blijven, Nina.

Stond ze niet op de drempel van een beter leven? Waarom omkeren?

Nee, haar kinderen verdienden beter.

Als in sneltreinvaart passeerde haar hele leven voor haar geestesoog. Een leven dat ze nu voorgoed achter zich wilde laten.

Ze was geboren in Singerei, als jongste van drie kinderen, in een stad op ongeveer dertig kilometer van Balti. Haar zus was vijf jaar ouder, haar broer zes.

Zoals de meeste bewoners op de buiten hadden haar ouders een kleine hoeve en leefden ze van de veeteelt, de geiten, de kippen en de oogst.

Vanaf haar prilste jeugd werkte Nina op het veld, verzorgde ze het vee en de kippen, reinigde ze de stallingen, melkte ze de twee koeien en de geit, hielp ze moeder bij het bereiden van de kaas of maakte ze jam uit bessen die ze in de omliggende heuvels ging plukken.

De kaas, melk, eieren en jam verkochten ze aan burens, verwanten en vrienden. Hun boerderijtje bracht net genoeg op om de vijf hongerige magen te vullen en ondanks het gebrek aan comfort en geld beleefde ze een gelukkige jeugd.

Maar de meeste families hadden het in die streek financieel moeilijk. Daarom trouwden meisjes op jeugdige leeftijd met een echtgenoot die meestal door hun ouders werd georganiseerd.

Haar zus Loana had geluk en mocht de man van haar dromen trouwen omdat hij tot de middenstand behoorde.

Op negentienjarige leeftijd ontvluchtte haar broer de ouderlijke woning om in het buitenland zijn geluk te beproeven. Zo bleef ze alleen achter met haar ouders en het harde werk.

Maar ze klaagde niet.

Laat in de avond na het uitvoeren van alle werkzaamheden, hielp moeder zoveel mogelijk bij haar schoolwerk en onderwees ze haar hoe ze diverse ziektes kon behandelen. Zo leerde Nina hoe uit planten geplukt in de omliggende heuvels en bossen, speciale oliën, elixirs en alcohol te extraheren en hoe die bij diverse kwalen aan te wenden.

Op een dag werd vader ernstig ziek. Hij was nauwelijks vijftig, maar zag er beduidend ouder uit. Enkele maanden later stierf hij zonder een arts te hebben geraadpleegd.

Moeder bleef maar herhalen dat ze aan haar toekomst moest denken. 'Nina, de tijd is rijp om met Andrej te trouwen.'

Trouwen en kinderen verwekken.

Nina was nauwelijks veertien toen ze aan haar toekomstige echtgenoot werd beloofd. Andrej, een twintig jaar oudere kerel was de beste partij die vader had kunnen vinden.

De bruiloft werd gevierd in Andrejs huis. Moeder kon onmogelijk haar boer-

derij alleen onderhouden en ze kwam enkele dagen later bij hen wonen. Haar man was de nieuwe patriarch; hij regelde de formaliteiten en verkocht al hun eigendommen. Verder was hij lui en gewelddadig. Een drinkebroer die de meeste tijd in de dorpskroeg doorbracht.

De opbrengst van de verkochte eigendommen verdween in zijn zakken. Normaal, want hij was het familiehoofd.

Dagelijks het slachtoffer van zijn brutaliteit, beklaagde Nina zich niet en deed ze wat van elke onderdanige huisvrouw werd verwacht. Meestal kwam Andrej laat in de nacht thuis. Soms wilde hij dan met haar vrijen, en geen enkele uitvlucht hielp om aan deze beproeving te ontkomen. Als ze zich durfde te verweeren, kreeg ze klappen, wat erger was dan een kortstondige verkrachting.

Haar zus werd zwanger en kon haar niet meer bezoeken. Zo had ze niemand meer met wie ze over haar problemen kon praten. Meer en meer ging ze Andrej haten. Door haar huwelijk was ze veroordeeld tot slaafse gehoorzaamheid, zag ze zelden mensen van haar leeftijd en leed ze onder de eenzaamheid. Haar moeder kampte met reumatiek, werd met de dag zwijgzamer, verzwakte zinderogen en kon uiteindelijk het bed niet meer uit. Ze verpleegde haar zo goed als ze maar kon, maakte gebruik van al wat ze had geleerd en bereidde zalfjes waarmee ze haar dagelijks behandelde. Er was geen geld om een arts te raadplegen en van Andrej kreeg ze geen hulp.

Op haar zeventiende werd ze zwanger. Wat niet belette dat ze haar moeder bleef verzorgen en al het harde werk deed, terwijl haar brutale echtgenoot in de kroeg ging zuipen.

Een miskraam was het gevolg.

Een ijlings geroepen arts gaf haar de dringende raad om enkele dagen te rusten. Maar dat was onmogelijk. Ze moest haar moeder verzorgen en mocht de dieren niet aan hun lot overlaten.

Op een morgen, na een lange lijdensweg, bleven moeders ogen voor altijd gesloten. In deze sinistere stenen gevangenis verloor Nina de laatste mens die werkelijk om haar had gegeven.

Op de uitvaart zag ze haar zus terug die, twee jaar eerder na een heftige woordenstrijd met Andrej de toegang tot het huis was ontzegd. Na de plechtigheid liet Andrej op norske toon weten dat het huisverbod van kracht bleef.

Ze werd opnieuw zwanger en verloor andermaal haar ongeboren kind. De arts waarschuwde dat ze nimmer baby's zou baren als ze zich niet verzorgde. Maar zonder mopperen verviel Nina in haar dagelijkse routine. Ondertussen was ze al twee keer tante geworden en wat benijdde ze haar zus voor haar geluk.

Toen Loana van haar echtgenoot een autootje kreeg, kwam ze langs als ze wist dat Andrej er niet zou zijn. Dan voelde Nina zich overgelukkig, speelde uitgelaten met haar neefjes en droomde van een eigen kroost.

Met eenentwintig was ze een knappe jonge vrouw met lange zwarte haren. Haar verdrietige blik verried dat ze ongelukkig was. Ze vreesde vooral dat ze nooit moeder zou worden.

Niemand kon haar helpen.

Derde keer zwanger. Deze keer probeerde ze zich bij de karweien zoveel mogelijk te sparen. En het lukte.

Zes maand later droeg ze het kind nog steeds. Nimmer was ze zover geraakt. Ze smeekte Andrej om de zwaarste klussen op zich te nemen, maar hij zei op honende toon dat het moederschap niet zijn ding was, en hij trok naar zijn dorpskroeg.

Weer zwoegde ze hard tot op de dag van de verlossing, maar ze beviel deze keer zonder complicaties. Als door de hemel gestuurd, kwam haar zus die dag onverwachts langs en hielp haar bij de geboorte van een knappe dochter van bijna zes pond. Hemels geluk.

Die nacht wekte Andrej haar. 'Je kunt niet eens een zoon baren,' sneerde hij en blies een zurige alcoholwasem in haar gezicht.

Haar zus hoorde zijn woorden en vertelde hem zonder omhaal wat ze van hem dacht.

Hij grinnikte smerig, viel op zijn bed neer en snurkte even later als een varken.

Jaren gingen voorbij en haar gezin werd groter. Eerst kreeg ze er een dochter bij en twee jaar later een zoon.

Enerzijds maakten haar kinderen haar overgelukkig, maar anderzijds deden ze alle hoop op een betere toekomst teniet. Toch bleef ze dromen van een eigen huis in de stad en een toekomst met haar kinderen, maar zonder Andrej.

Bijna dertig jaar en nog steeds mooi, ondanks haar gespierde handen als die van een man. Elke nacht droomde ze van een jonge knappe kerel die haar kwam redden, maar als ze ontwaakte, lag ze naast een stinkend snurkend varken. De dromen van een slavine in een boerderij werden zelden werkelijkheid.

Andrej was meestal van huis weg. Geruchten deden de ronde dat hij een vriendin had. Dat maakte haar gelukkig, want hij liet haar voortaan met rust. Hij gaf haar zelfs de toestemming om haar zus te gaan bezoeken. Loana nam haar dan met de kinderen mee naar de hoofdstad Chisinau. De gelukkigste momenten van haar leven.

Op een dag in 2000 hoorde ze in de hoofdstad per toeval dat diverse reisbureaus jonge vrouwen aanwierven om in het buitenland te gaan werken. Volgens de publiciteit kon men veel geld verdienen in Duitsland, Oostenrijk en Frankrijk. Ze koesterde weer hoop, sprak erover met Loana en bekende haar dat ze zich van Andrej wilde losmaken.

Hoewel Loana met haar meevoelde, aarzelde ze om haar te steunen. Maar Nina bleef aandringen totdat ze bezweek. Enige tijd later stapten beiden één van deze kantoren binnen.

Een vriendelijke jongeman, gekleed in een donkerblauw pak, wit hemd en stropdas, ontving hen hartelijk. Hij vertelde enthousiast over West-Europese bedrijven die jonge werkkrachten zochten in Oost-Europese landen omdat ze daar goedkoper waren. ‘Geen angst, volgens de Moldavische maatstaven zijn de salarissen rijkelijk hoog,’ zei de man met een geruststellende glimlach. ‘Over enige jaren zul je genoeg hebben verdiend om een huis te kunnen kopen.’

De doortrapte intercedent had meteen begrepen wat Nina zocht en vond de juiste woorden, volgens zijn credo: ‘Zeg tegen een jonge vrouw de woorden die ze wil horen en ze trapt erin.’

Voor het eerst in haar leven zou Nina een vreemd land bezoeken en in haar hoofd begonnen hemelse klokken te luiden.

Mijn droom zal in vervulling gaan.

Argwanend stelde Loana ontelbare vragen.

De vriendelijke man aarzelde geen seconde, antwoordde gewiekst: ‘Ja, het is allemaal legaal. Nee, je moet niets betalen. Geen voorschot.’

‘Waarom?’

‘Wij hebben een contract met Europese partners die banen aanbieden. Een combinatie van reizen en geld verdienen. Een speciale bus zal jullie naar Oostenrijk brengen.’

‘Moet ik nog andere formaliteiten vervullen? Zoals een visum aanvragen of naar de ambassade gaan?’ vroeg Nina.

‘Nee, allemaal niet nodig.’

Het leek veel eenvoudiger dan ze zich dat had voorgesteld. De nodige formaliteiten werden door het agentschap verzorgd en ze had alleen maar een paspoort nodig.

‘Geen zorgen, wij regelen dat wel voor jou,’ zei hij met een betoverende glimlach. ‘Zodra het paspoort klaar is, kun je het bij ons komen afhalen. Je hebt ruimschoots de tijd om je op de trip voor te bereiden.’

Meteen kon ze al een baan uitzoeken. Ze schreef zich in en gaf het telefoonnummer van haar zus op.

Toen ze het kantoor verlieten, liep ze op wolken. Ze zag zich al in haar eigen

huis. De vastberadenheid straalde uit haar ogen en niemand kon haar nu nog tegenhouden. Ook Andrej niet.

Ze stond op de drempel van een nieuw leven.

‘Ben je klaar?’ De zware basstem van haar zwager bracht haar terug tot de werkelijkheid.

Het hoofd licht gebogen om haar verdriet te verbergen, veegde ze snel enige tranen weg, draaide zich langzaam om en knikte. ‘Ja, we vertrekken,’ antwoordde ze vastberaden. Nu niet meer omkijken, dacht ze. Ze had haar beslissing genomen. Toch nog een laatste blik uit het raam.

De kinderen speelden.

Ze wuifde kort naar haar zus en met trillende knieën volgde ze haar zwager naar de achterkant van het huis.